

СЕКЦІЯ 1 ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

УДК 94:347.965(477)».../18»
DOI 10.32999/ksu2307-8049/2023-3-1

ІСТОРІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ДО ХХ СТ.

Мандзык Петро Іванович,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук,
науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного права
institutelaw@sipl.com.ua
orcid.org/0000-0001-2345-6789

У цій статті поставлено за мету дослідження окремих історичних етапів розвитку адвокатури в Україні. Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів використано таку сукупність методів: методи формальної логіки, метод історичної ретроспективи, метод формально-правовий. **Результати такої діяльності:** охарактеризовано особливості розвитку інституту судового представництва за часів Київської Русі як передумови формування адвокатури на українських землях у майбутньому; проаналізовано особливості судового представництва за часів польсько-литовської доби та російської імперії; систематизовано специфічні риси адвокатури цих періодів. **Висновки.** Дослідження історії адвокатури в Україні потребує концептуального підходу до вивчення хронологічних етапів становлення адвокатури, термінології у цій сфері, впливу відомих адвокатів на розвиток адвокатури, їхню діяльність за кордоном у межах української діаспори. В ході дослідження та в результаті використання методологічного підходу до вивчення особливостей розвитку адвокатури в Україні за часів Київської Русі, польсько-литовської доби та періоду російської імперії нам вдалося систематизувати специфічні риси адвокатури (судового представництва) у визначених історичних етапах, які характеризувалися таким: поступово збільшувалася кількість нормативно-правових актів, які врегульовували діяльність судових представників (адвокатів); відбувся поетапний відхід від звичаєвого права; назва судового представника, обсяг його повноважень та відповідальності мали свої специфічні риси на кожному проаналізованому етапі; враховувалися місцеві звичаї у вирішенні судових справ, з метою дотримання яких залучалися судові представники, які проживали у відповідній місцевості; закріплювалися такі важливі принципи функціонування адвокатури, як принцип гласності та змагальності судового процесу, презумпція невинуватості, безкоштовний захист малозабезпечених верств населення та ін.; відбулася самоорганізація адвокатури та її відокремлення від системи державних органів; адвокати-етнічні українці здійснили значний вклад у розвиток адвокатури на кожному історичному етапі.

Ключові слова: адвокатура, судове представництво, судова реформа, судовий захист.

THE HISTORY OF THE ADVOCATE OFFICE OF UKRAINE UNTIL THE 20TH CENTURY

Mandzyk Petro Ivanovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Corresponding Member of the Academy of Administrative and Legal Sciences,
Researcher
Research Institute of Public Law
institutelaw@sipl.com.ua
orcid.org/0000-0001-2345-6789

The purpose of this article is to study individual historical stages of the development of the legal profession in Ukraine. In order to achieve the declared goal and obtain the appropriate results, the following combination of **methods** was used: methods of formal logic, the method of historical retrospective, and the formal-legal method. **The results of such activity are:** the peculiarities of the development of the institution of judicial representation during the times of Kyiv an Rus' were characterized, as prerequisites for the formation of the bar in Ukrainian lands in the future; the peculiarities of judicial representation during the Polish-Lithuanian era

and the Russian Empire were analyzed; systematized the specific features of the advocacy of these periods. **Conclusions.** The study of the history of advocacy in Ukraine requires a conceptual approach to the study of the chronological stages of the formation of advocacy, the terminology of the relevant field, the influence of famous lawyers on the development of advocacy, their activities abroad within the Ukrainian diaspora. In the course of research and as a result of using a methodological approach to the study of the peculiarities of the development of advocacy in Ukraine during the time of Kyivan Rus, the Polish-Lithuanian era and the period of the Russian Empire, we managed to systematize the specific features of advocacy (court representation) in certain historical stages, which were characterized by the following: gradually increased the number of legal acts that regulated the activities of court representatives (lawyers); there was a gradual departure from customary law; the name of the court representative, the scope of his powers and responsibilities had their own specific features at each analyzed stage; local customs were taken into account in the decision of court cases, for the purpose of which judicial representatives who lived in the relevant area were involved; such important principles of the functioning of the legal profession as the principle of openness and competition of the judicial process, the presumption of innocence, free protection of low-income sections of the population, etc. were established; self-organization of the bar and its separation from the system of state bodies took place; ethnic Ukrainian lawyers made a significant contribution to the development of the legal profession at every historical stage.

Key words: advocacy, judicial representation, judicial reform, judicial protection.

Вступ. Розвиток незалежної України та її інституцій, громадянського суспільства, євроінтеграційні процеси, які відбуваються в країні, попри повномасштабне вторгнення РФ, є невід'ємним складником формування ефективного механізму захисту прав і свобод громадянина, в т.ч і через правовий інститут адвокатури. Ефективна участь адвоката у судових справах різного рівня забезпечується розвинутою системою адвокатури України, яка має багату історію становлення і розвитку на території українських земель у різні історичні етапи.

Слід зауважити, що дослідження історичних етапів становлення та розвитку адвокатури в Україні необхідно здійснювати в аспекті вивчення системи права та адвокатури тих країн, до яких у різні історичні періоди входили українські землі (зокрема, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, російської імперії та ін. країн), а також кризь призму внеску провідних учених, політиків та державних діячів у становлення української адвокатури, в т.ч. і в українській діаспорі за кордоном (наприклад, Прокіпа Верещака, Федора Бонякевича, Томаша Гуляницького, Євгена Олексницького, Антіна Горбачевського ін.) та досвіду діяльності адвокатських об'єднань. На думку В.А. Гвоздія, доцільним є також вивчення діяльності «правничих факультетів, студентських правничих гуртків, клубів, шкіл відомих юристів, наукових установ та їхнє місце в історії адвокатури і права України» (Гвоздій, 2013: 6). Як зауважує В.Л. Брославський, спірним залишається питання «чи слід зарахувати до історії української адвокатури діяльність мусульманських «адвокатів» часів Кримського ханства та «адвокатів» Молдавського князівства» та діяльність адвокатів національних меншин, які проживали на території України (вірменів, румунів, євреїв та ін.) (Брославський, 2013: 26).

Також дослідження історії адвокатури України повинне ґрунтуватися на аналізі історичного розвитку інституту судового захисника, адже поняття «адвокат» почало використовуватися у класичному розумінні тільки у XIX ст.

У теорії права виділяють такі історичні етапи розвитку українського права загалом та адвокатури в Україні зокрема:

- I етап – часи Київської Русі та Галицько-Волинське князівство (IX–XIII ст.);
- II етап – польсько-литовська доба (XIV–XVI ст., Королівство Польське, Велике князівство Литовське, Річ Посполита);
- III етап – період Гетьманщини;
- IV етап – у складі російської імперії (XVII – 1917 р.);
- V етап – у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії (XIX – поч. XX ст.);
- VI етап – період національно-визвольного руху (1917–1920 рр.);
- VII етап – у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини в міжвоєнний період (між I та II світовими війнами);
- VIII етап – у період УРСР (1922–1991 рр.);
- IX етап – з набуттям незалежності України.

Слід зауважити, що такі історичні етапи визначено умовно, оскільки частина з них формувалася у окремих випадках одночасно. Розвиток адвокатури України має декілька етапів, які відповідають загальноприйнятим періодам історії української державності. З огляду на обмежений обсяг цього дослідження ми зупинимось на аналізі I, II та IV етапів розвитку адвокатури в Україні.

Метою статті є дослідження окремих історичних етапів розвитку адвокатури в Україні, для чого необхідно вирішити такі дослідницькі завдання: охарактеризувати особливості розвитку інституту судового представництва за часів Київської Русі як передумови формування адвокатури на українських землях у майбутньому; проаналізувати особливості судового представництва за часів польсько-литовської доби та російської імперії; систематизувати специфічні риси адвокатури (судового представництва) цих періодів.

Під час проведення дослідження було використано такі методи наукового пізнання: методи формальної логіки, метод історичної ретроспективи, формально-правовий метод.

1. Перший етап – часи Київської Русі та Галицько-Волинське князівство (IX–XIII ст.). Адвокатура в класичному її розумінні на цьому етапі не була сформована та існувала у вигляді судового представництва, що ґрунтувалося на звичаєвому праві, положеннях Руської Правди (Юшков, 1935) (яка включала у себе Закон Руський, Ярослав-

лавову Правду. Правду снів Ярослава, Руську Правду XII ст. та ін.), церковними регуляціями. Проте слід зауважити, що прямої згадки про цей інститут у вказаних актах немає. Перша згадка про інститут представництва відзначається у Новгородській та Псковській судних грамотах (кінець XIV – початок XV ст.), які формально закріплювали усталений, тривало діючий інститут судового представництва. Роль представника відігравали друзі, родичі, добрі знайомі обвинуваченого або особи, які за певних умов брали на себе обов'язок захистити права сторони у судовій справі, окрім осіб, наділених владою. Представники виступали «свідками порядного життя» обвинуваченого, надавали товариську допомогу та моральну підтримку, виголошували промови на захист обвинувачуваного, висловлювали свої думки. Представниками не могли бути т.з. холопи, закупи (феодалні селяни на Русі) та окремі категорії громадян. Окрім того, норми права визначали коло осіб, які мали право залучати судових представників: діти, чорне духовенство, жінки, глухі особи та люди похилого віку (Блащук, 2013: 29). Слід зауважити, що, зокрема, у Новгородській та Псковській судних грамотах містилися положення щодо обмеження судового представництва по кількості справ, в яких може брати участь представник – не більше двох справ в один день.

2. Другий етап – польсько-литовська доба (XIV–XVI ст., Королівство Польське, Велике князівство Литовське, Річ Посполита). У період Великого князівства Литовського вперше з'явилися письмові судові збірники (обласні привілеї, уставні земські грамоти, 1440–1441 рр.), які носили судово-адміністративний, публічно-правовий, соціально-економічний та приватноправовий характер і врегульовували відносини між урядовими органами і місцевим населенням. Нині відомі Київська та Волинська земська грамота (привілеї) 1501 р., відповідно до яких учасники судового процесу могли залучити як свідків додаткових осіб, а урядники – осіб, які б пояснили, яке саме право необхідно використовувати в конкретній справі, оскільки урядники могли бути необізнані щодо права, що діяло в певній місцевості (Ващук, 2013: 33). Отже, такі особи де факто виступали адвокатами, які відслідковували, щоб рішення суду відповідало місцевому праву, представляли сторони у процесі та забезпечували юридичний захист.

Правовий статус захисників (прокураторів або речників) у суді визначено у Литовських статутах (1529 р., 1566 р. та 1588 р.), сформованих на засадах Руської Правди та Магдебурзького права. Відповідно до 9 артикулу VIII розділу I Литовського статуту прокуратори мали право представляти інтереси підзахисних у цивільних, господарських та кримінальних справах. Зокрема, до таких справ належали: суперечки за маєтки та землі, приниження честі, розбійні напади, спричинення збитків, вбивства. Повноваження представника підтверджувалися відповідним письмовим документом. У правових нормах закріплювалося поняття «адвокатська таєм-

ниця» та визначалася відповідальність представника у вигляді втрати права на судову практику у випадку, якщо він передав інформацію протилежній стороні та став її захисником. Вимоги до захисника відповідно до законодавства того часу були такі: не заборонялося бути прокуратором іноземцям у справах про приниження честі, у всіх інших випадках прокуратором могла бути особа, яка проживала та мала нерухомість на території Великого князівства Литовського; захисником могла бути кожна вільна особа, окрім священнослужителів та судового персоналу; прокуратор не міг відмовити представляти інтереси убогих людей, сиріт і вдів; смертна кара до прокуратора могла бути застосована у випадку неявки у суд без поважної причини, у випадку застосування захисником печатки підзахисного на власну користь, за передачу документів підзахисного іншій стороні (останнє стосувалося адвокатів-простолюдинів); іншими видами покарання прокураторів були тюремне ув'язнення та позбавлення честі для адвокатів-шляхтичів; урядового захисника (т.з. державного адвоката) призначали у випадку, якщо особа не могла себе самостійно захищати (Ківалов, Музиченко, Паньков, 2002); причинами залучення захисника до участі у справі визнавалися хвороба обвинуваченого, нездатність кваліфіковано себе захищати та інші причини; повноваження прокуратора підтверджувалися підзахисним особисто або письмово з обов'язковим завіренням печаткою шляхтича; «приятель» – це особа-захисник чужих інтересів, яка виступає у суді на основі спеціального письмового документа, укладеного між ним та підсудним.

3. Четвертий етап – у складі російської імперії (XVII – 1917 р.). Вперше поняття «адвокат» (повірений) було вжито у главі VIII проекту українського кодексу «Права, по котрим судится малоросійський народ», який було опубліковано у 1743 р. за часів панування російської імперії на частині території України (Юшков, 1935). «Права, по котрим судится малоросійський народ» – це збірник правових актів, які були спрямовані на врегулювання правового статусу українського народу та полегшення контролю і управління українськими територіями, у т.ч. і у судовій сфері та у сфері правосуддя. Відповідно до положень збірника адвокат (повірений) повинен допомагати ближнім у «служінні справедливості» та представляти їхні інтереси у суді за дорученням. Адвокатом у ту пору міг бути тільки повнолітній чоловік християнської віри, світського стану, фізично та розумово здоровий, зареєстрований у суді та такий, що склав присягу відповідного змісту. До відповідальності адвоката притягали у випадку, якщо він умисно порушив виконання власних обов'язків, чим завдав підзахисному шкоди. У такому випадку адвокат позбавлявся права займатися адвокатською практикою, міг бути заарештований та підданий тілесним покаранням (Юридична консультація Толмачових, 2015).

У 1864 р. за царювання Олександра II була проведена т.з. «Судова реформа», нормативно-правовим підґрунтям якої стали «Судові статuti» (1864 р., 1874 р., 1889 р.,

норми права на основі яких організовувалося судочинство та судова влада). В результаті реформ було створено прогресивну на той час ліберально-демократичну систему судочинства та судоустрою, впроваджено інститут адвокатури (1862 р.), при цьому відбулося остаточне руйнування принципів судочинства та традиційних українських норм часів Гетьманщини.

Важливими досягненнями такої реформи стало: створення відокремленої від держави присяжної адвокатури (корпорація осіб вільної професії), яка діяла на принципах самоврядності, територіальності та демократизму; закріплення принципів змагальності та гласності судового процесу, рівності прав захисту і обвинувачення, презумпції невинуватості; право обвинуваченого на захист.

Реформування судової системи дозволило забезпечити правовий захист інтересів пересічних громадян та подолання бюрократизму та чиновницького монополізму, який існував у судовій системі до реформ 1864 р. Зокрема, особливу роль у судовій реформі відіграв українець Сергій Іванович Зарудний, який відстоював введення принципу змагальності судового процесу, вперше склав положення про присяжних повірених.

У цей період присяжним та приватними повіреними могли стати чоловіки з вищою освітою, яким виповнилося 25 р. та які мали 5 р. стажу помічником присяжного повіреного або чиновника судового відомства. Особа, яку було прийнято до ради повірених, складала присягу та отримувала відповідне свідоцтво, знаходилася при судах і займалася справами за дорученням учасників судового процесу, за призначенням ради присяжних та голів судових місць або за вибором. Обмеження повноважень присяжних та приватних повірених полягало у такому: в одній справі повірені могли виступати тільки на боці однієї сторони без права «переходу» на іншу; не могли представляти інтереси своїх близьких та рідних та виступати у суді проти них; приватні повірені мали можливість виступати лише в тих судах, до яких були приписані, оскільки мали недостатню професійну підготовку (Юридична консультація Толмачових, 2015).

Проте у 70-х роках XIX ст. відбулося значне скорочення повноважень адвокатів, тимчасово припинили діяльність ради присяжних повірених, оскільки вважалося, що така система адвокатури підриває державні устої. Наслідком цього стала тимчасова передача функцій адвокатури безпосередньо судам (Биркович, 2020: 166).

В Україні ради присяжних було започатковано при судових палатах округів міст Києва, Харкова, Одеси у 1904 р. Очолювали раду присяжних голова та його заступник, яких вибирали присяжні повірені. Повноваженнями ради присяжних було: включення осіб до списку присяжних та виключення з нього; видача повіреним свідоцтв; розгляд скарг на діяльність присяжних повірених; контроль за діяльністю присяжних повірених; призначення черговості безоплатного судового представництва присяжних повірених; визначення стягнень (попередження, догана, забо-

рона виконувати обов'язки на певний строк, виключення зі списку присяжних, віддання до кримінального суду) у випадку порушення законів, правил і зобов'язань присяжними повіреними, а також вчинення негативних вчинків до вступу у стан повіреного; заборонялося повторно видавати свідоцтво присяжного повіреного особі, яка з тих чи інших причин була попередньо його позбавлена; визначення винагороди і рази виникнення спору між довірительом і повіреним (Юридична консультація Толмачових, 2015).

Своєю чергою такі повноваження ради присяжних забезпечували її підзвітність, виборність, автономність та незалежність від державних органів.

Слід зауважити, що у XVIII ст. у російській імперії сформувався інститут стряпчих, які здійснювали судовий нагляд при губернських прокурорах, а вже з XIX ст. здійснювали адвокатську практику в комерційних судах. Особливу категорію стряпчих становили т.з. монастирські стряпчі, які, окрім чернечого послугу, виконували різноманітні доручення у сфері матеріальних інтересів монастирів (Кагамлик, 2013: 47). Наприклад, такі функції у Києво-Печерській лаврі виконував відомий монастирський стряпчий Софроній Тарнавіота. Зокрема, він брав участь у вирішенні земельних спорів між обителю та Київською митрополіцією кафедрою, сприяв отриманню дозволів на використання спадку церковних ієрархів, вихідців із лаврської братії, передачу лаврі Києво-Флорівського двочого монастиря та ін.

Отже, адвокатура, як і інші соціально-правові інститути, пройшла шлях від зародження її елементів до організованої системи захисту і представництва у суді.

Висновки. Дослідження історії адвокатури в Україні потребує концептуального підходу стосовно хронологічних етапів, термінології, впливу відомих адвокатів на розвиток адвокатури, їхню діяльність за кордоном у межах української діаспори.

У ході дослідження та в результаті використання методологічного підходу до вивчення особливостей розвитку адвокатури в Україні за часів Київської Русі, польсько-литовської доби та періоду російської імперії нам вдалося систематизувати особливості розвитку адвокатури (судового представництва) у визначені історичні етапи, що знайшло своє відображення у табл. 1.

Отже, кожний історичний етап розвитку адвокатури в Україні характеризувався таким: поступово збільшував кількість нормативно-правових актів, які врегульовували діяльність судових представників (адвокатів); відбувався поетапний відхід від звичаєвого права; назва судового представника, обсяг його повноважень та відповідальності мали свої специфічні риси на кожному історичному етапі; враховувалися місцеві звичаї у вирішенні судових справ, з метою дотримання яких залучалися судові представники, що проживали у відповідній місцевості; закріплювалися такі важливі принципи функціонування адвокатури, як принцип гласності та змагальності судового процесу, презумпція невинуватості, безкоштовний захист

Таблиця 1

Особливості розвитку адвокатури (судового представництва) в Україні за часів Київської Русі, польсько-литовської доби та періоду російської імперії

Нормативно-правові джерела	Форма	Особи, які мали право здійснювати адвокатські функції	Назва	Статус	Функції
I етап – часи Київської Русі та Галицько-Волинське князівство (IX–XIII ст.)					
Закон Руський, Ярославова Правда, Правда снів Ярослава, Руська Правда XII ст., Псковська та Новгородська судна грамота та ін.	судове представництво	друзі, родичі, добрі знайомі або особи, які за певних умов брали на себе обов'язок захистити права обвинуваченого, окрім осіб, наділених владою	послухи, видики	«родинна адвокатура»	виступали «свідками порядного життя» обвинуваченого, надавали товариську допомогу, моральну підтримку, виконували функції представника та правозаступника
II етап – польсько-литовська доба (XIV–XVI ст., Королівство Польське, Велике князівство Литовське, Річ Посполита)					
Литовські статuti (1529 р., 1566 р. та 1588 р.)	судове представництво	особи, добре обізнані з писаним правом, тобто професійний юрист	прокуратор, речник, посол, уможовнений, поручник, заступництво у речах, приятель, пленіпотент	офіційна особа, уповноважена відповідним документом	представляли інтереси сторін у суді або виступали помічниками представника, в т.ч. і безкоштовно представляти інтереси малозабезпечених осіб
панування російської імперії (XVII – 1917 р.)					
«Права, по котрым судится малороссийский народ», який було опубліковано у (1743 р.)	судове представництво	повнолітній чоловік християнської віри, світського стану, фізично і розумово здоровий	адвокат, повірений	офіційна особа, уповноважена відповідним документом	займалася справами за дорученням учасників судового процесу, за призначенням ради присяжних та голів судових місць або за вибором
«Судові статuti» (1864 р., 1874 р., 1889 р.)	присяжна адвокатура	чоловік 25 р. з вищою освітою та відповідним стажем у 5 р.	присяжний повірений (могли виступати у будь-якому суді), приватний повірений (виступали тільки у судах, до яких були приписані), монастирські стряпчі	офіційна особа уповноважена відповідним документом	

малозабезпечених верств населення та ін.; відбулася самоорганізація адвокатури та її відокремлення від системи державних органів; адвокати – етнічні українці здійснили значний вклад у розвиток адвокатури на кожному історичному етапі її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

- Биркович О. Особливості впровадження судової реформи 1864 р. на Наддніпрянщині. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4(32), vol. 1. С. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.30> ISSN 2353-8406
- Блащук С. М. Судочинство та інститут захисту в давній Русі. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 27–31.
- Брославський В. Л. Концептуальні підходи до досліджень з історії української адвокатури. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 25–27.
- Ващук Д. П. Адвокатура України у XV – I половині XVI століття (на прикладі Волинської землі). *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 31–35.
- Гвоздів В. А. Адвокатура України: історія і сучасність, досвід і перспективи. *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 5–9.
- Історія адвокатури. *Юридична консультація Толмачових*. 2015. URL: <https://yuristy.sumy.ua/advokatskij-ispit/usnachastina/20-1-istoriya-advokaturi/> (дата звернення: 03.06.2023).
- Кагамлик С. Р. Монастирські стряпчі як предтеча української адвокатури (на матеріалах Софронія Тернавита). *Адвокатура України: історія та сучасність* : матеріали Всеукраїнського круглого столу. Київ ; Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2013. С. 47–49.
- Права, по котрым судится малороссийский народ 1743 / упорядник Вислобоков К. А. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 1997. URL: <http://archeos.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%BC%D0%B8-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4.pdf> (дата звернення: 12.05.2023).
- Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. Київ : ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137–144. (На основі тексту Архівної комісії АН СРСР, № 240, Новгородський 1-й літопис XV ст.). URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (дата звернення: 03.06.2023).
- Статuti Великого князівства Литовського : у 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2002. 464 с.

REFERENCES:

1. Byrkovych, O. (2020). Osoblyvosti vprovadzhennia sudovoi reformy 1864 r. na Naddniprianshchyni [Peculiarities of the introduction of the judicial reform of 1864 in the Transnistrian region]. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 4(32), vol. 1, pp. 163–168. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.30> ISSN 2353-8406 [in Ukrainian].
2. Blashchuk, S. M. (2013). Sudochninstvo ta instytut zakhystu v davni Rusi [Judiciary and the institution of defense in ancient Russia]. *Advokatura Ukrainy: istoriia ta suchasnist: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu*. Kyiv; Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 27–31 [in Ukrainian].
3. Broslavskiy, V. L. (2013). Kontseptualni pidkhody do doslidzhen z istorii ukrainskoi advokatury [Conceptual approaches to research on the history of Ukrainian advocacy.] *Advokatura Ukrainy: istoriia ta suchasnist: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu*. Kyiv ; Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 25–27 [in Ukrainian].
4. Vashchuk, D. P. (2013). Advokatura Ukrainy u XV – I polovyni XVI stolittia (na prykladi Volynskoi zemli) [Advocacy of Ukraine in the 15th and first half of the 16th century (on the example of the Volyn region)]. *Advokatura Ukrainy: istoriia ta suchasnist: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu*. Kyiv ; Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 31–35 [in Ukrainian].
5. Hvozdi, V. A. (2013). Advokatura Ukrainy: istoriia i suchasnist, dosvid i perspektyvy [Advocacy of Ukraine: history and modernity, experience and prospects]. *Advokatura Ukrainy: istoriia ta suchasnist: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu*. Kyiv; Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 5–9 [in Ukrainian].
6. Istoriia advokatury [History of advocacy]. *Yurydychna konsultatsiia Tolmachovykh*. 2015. Retrieved from: <https://yuristy.sumy.ua/advokatskij-ispit/usna-chastina/20-1-istoriya-advokaturi/> (Last accessed: 03.06.2023) [in Ukrainian].
7. Kahamlyk, S. R. (2013). Monastyrski striapchi yak predtecha ukrainskoi advokatury (na materialakh Sofroniia Ternaviota) [Monastery judges as the forerunner of the Ukrainian legal profession (based on the materials of Sophronius Ternaviot)]. *Advokatura Ukrainy: istoriia ta suchasnist: materialy Vseukrainskoho kruhloho stolu*. Kyiv ; Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, pp. 47–49 [in Ukrainian].
8. Prava, po ktorim suditsia malorossyyskyi narod 1743 [Rights by which the people of Little Russia are judged 1743] / uporiadnyk Vyslobokov K. A. Kyiv : Instytut derzhavy i prva im. V. M. Koretskoho, 1997. Retrieved from: <http://arceos.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%8F%D0%BA%D0%B8%D0%BC%D0%B8-%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B-D%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4.pdf> (Last accessed: 12.05.2023) [in Ukrainian].
9. Pravda ruska. Teksty na osnovi 7 spyskiv ta 5 redaktsii [Russian truth. Texts based on 7 lists and 5 revisions]. Sklav ta pidhotuvav do druku prof. S. Yushkov. Kyiv : VUAN, 1935. Redaktsiia IV. S. 137–144. (Na osnovi tekstu Arkhivnoi komisii AN SRSR, № 240, Novhorodskiy 1-y litopys XV st.) Retrieved from: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm> (Last accessed: 03.06.2023) [in Ukrainian].
10. Statuty Velykoho kniazivstva Lytovskoho : u 3-kh tomakh. Tom I. Statut Velykoho kniazivstva Lytovskoho 1529 roku [Statutes of the Grand Duchy of Lithuania: In 3 volumes. Volume I. Statute of the Grand Duchy of Lithuania in 1529] / za red. S. Kivalova, P. Muzychenka, A. Pankova. Odesa : Yurydychna literatura, 2002. 464 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.07.2023
The article was received 25 July 2023